

ალექსანდრე სიჭინავა,
სტუ-ს პროფესორი

ნინო ქიტუაშვილი
სტუ-ს დოქტორანტი

რეზიუმე

Summary

სტატიაში „სახელმწიფო შეკვეთა ეკონომიკის ინოვაციური განვითარების მექანიზმი“ ნაჩვენებია, რომ თანამედროვე ეკონომიკას, მსოფლიოს ყველა ქვეყანაში, ახასიათებს ეკონომიკურ ურთიერთობებში სახელმწიფოს, როგორც ამ ურთიერთობების სუბიექტის, ასევე მარეგულირებელი და წარმმართველი ორგანოს აქტიური მონაწილეობა.

ეკონომიკის ინოვაციურ განვითარებაზე სახელმწიფოს ზემოქმედება შესაძლებელია განვიხილოთ როგორც სახელმწიფოს (მისი ორგანოების) მიზანმიმართული სამართლებრივი ფორმის საქმიანობა, რომლითაც რეალიზდება სახელმწიფო ინოვაციური პოლიტიკა.

სახელმწიფო რეგულირების ასეთი მიდგომის ფარგლებში გამოყოფენ: ეკონომიკის სახელმწიფო სექტორში რეგულირებას და საერთო-სამართლებრივ რეგულირებას. პირველი ხორციელდება სახელმწიფო საკუთრების ფარგლებში, მეორე — ეხება სამეურნეო საქმიანობის ყველა სუბიექტს, მათ შორის სამეწარმეო პრინციპებით განსაზღვრულ საქმიანობას.

ინოვაციურ სფეროში სახელმწიფო მენარმეობის დამახასიათებელ თავისებურებას სახელმწიფო შეკვეთის მასტიმულირებელი ეფექტი (ინოვაციური პროგრამების რეალიზაცია) და ინტეგრაციის შესაძლებლობა წარმოადგენს, რაც კერძო სექტორის კაპიტალის მიზიდვაში გამოიხატება. ამასთანავე, სახელმწიფო და კერძო რესურსები მეტწილად ინვესტიციის ფორმით ინტეგრირდება. შესაბამისად, ინოვაციური ფორმის სახელმწიფო მენარმეობა ინვესტირების ხელშეწყობს საქმიანობას წარმოადგენს. ამიტომ, სახელმწიფო შეკვეთების პროცესმა ხელი უნდა შეუწყოს მეცნიერული კვლევებისა და საკონსტრუქტორო-საბაზო სამუშაოების შედეგების კომერციულ გამოყენებას. ამ შემთხვევაში მხედველობაში გვაქვს ინოვაციის კომერციალიზაცია. ტექნოლოგიების კომერციალიზაციის პროცესის მეშვეობით მეცნიერული კვლევების შედეგები დროულად ტრანსფორმირდება ბაზარზე პროდუქციისა და მომსახურების სახით.

საკვანძო სიტყვები: სახელმწიფო მენარმეობა, სახელმწიფო შეკვეთა, სახელმწიფო შესყიდვა, ინოვაციური პროდუქცია, ინოვაციური აქტიურობის ამაღლება

In the article: „the State order as a mechanism of innovative development of economy” deals with the issues of active state intervention in economic relations, as the subject of this relationship. Consecutive implementation of innovations provides long functioning of business subjects in the dynamic market environment. It allows to reach considerable competitive advantages, to take root actively into new market spheres, to modify products according to innovative changes in various industries and fields of activity.

Characteristic of a state entrepreneurship in the innovative sphere consists that the state order has in addition to the direct stimulating effect (implementation of innovative programs) “secondary” effect which it is possible to call the effect of integration which is expressed in attraction of the equity of a private sector. At the same time the state and private resources, mainly in the form of investments are integrated. Thus, the state entrepreneurship in the innovative sphere is the integrator of investments.

Therefore process of state orders shall promote commercial use of results of scientific research and developmental developments

Assessment of a commercial of developments is important at all stages of public procurements, including planning stages, placements, execution and control.

Keywords: Public entrepreneurship, State order, Public procurement, Innovative products, Increase of innovative activity

* * * * *

როგორც მკვლევარები აღნიშნავენ, თანამედროვე ეკონომიკას, მსოფლიოს ყველა ქვეყანაში, ახასიათებს ეკონომიკურ ურთიერთობებში სახელმწიფოს, როგორც ამ ურთიერთობების სუბიექტის, ასევე მარეგულირებელი და წარმმართველი ორგანოს აქტიური მონაწილეობა. ამავე დროს, ეკონომიკის სხვადასხვა დარგებში, რეგიონებში და განსხვავებულ პირობებში სახელმწიფოს გავლენა სხვადასხვა ხარისხით ვლინდება.

ცალკეული სახეობის საქონლის და მომსახურების ეფექტურ წარმოებას ყოველთვის ვერ უზრუნველყოფენ მხოლოდ კერძო ორგანიზაციები. თეორიულად, შესაძლებელია წამოვაცენოთ საკმაოდ დამაჯერებელი არგუმენტები იმ მოსაზრების სასარგებლოდ, რომ ასეთ საქონელზე და მომსახ-

ურებაზე არსებული მოთხოვნები დაკმაყოფილდეს სახელმწიფო საწარმოების მიერ, რადგან სახელმწიფო საწარმოებს შეუძლიათ საბაზრო ეკონომიკის პირობებში საკუთარი საქმიანობა განსხვავებული პრინციპებით განახორციელონ.

ეკონომიკის ინოვაციურ განვითარებაზე სახელმწიფოს ზემოქმედება შესაძლებელია განვიხილოთ როგორც სახელმწიფოს (მისი ორგანოების) მიზანმიმართული სამართლებრივი ფორმის საქმიანობა, რომლითაც რეალიზდება სახელმწიფო ინოვაციური პოლიტიკა.

ეკონომიკის ინოვაციურ განვითარებაში სახელმწიფოს ჩარევა სხვადასხვა მეთოდებით ხორციელდება. შესაბამისად, არსებობს ეკონომიკის ინოვაციურ განვითარებაში სახელმწიფოს ჩარევის რამდენიმე მიდგომა:

- ინოვაციური ინფრასტრუქტურის განვითარებაზე დაფუძნებული მიდგომა;
- ეკონომიკურ-სამართლებრივი მიდგომა.

ინოვაციური ინფრასტრუქტურის განვითარება ინოვაციური მენარმეობის განვითარებისათვის პირობების შექმნას ითვალისწინებს, ხოლო ეკონომიკურ-სამართლებრივი მიდგომა პრაქტიკულად სახელმწიფო ჩარევასა და სახელმწიფო რეგულირებასთანაა გაიგივებული.

სახელმწიფო რეგულირება უფრო ფართო ცნებაა ვიდრე აღმასრულებელი ხელისუფლების ორგანოების საქმიანობა. სამართლებრივი თვალსაზრისით, სახელმწიფო რეგულირება მისი ყველა შტოს — საკანონმდებლო, აღმასრულებელი და სასამართლო ხელისუფლების ფუნქციების პრაქტიკულ რეალიზაციას წარმოადგენს!

თანამედროვე ინოვაციური ეკონომიკის განვითარება შეუძლებელია სახელმწიფოსთან, მის საკანონმდებლო და აღმასრულებელი ხელისუფლების ორგანოებთან ურთიერთობის ეფექტური მექანიზმების გარეშე. უფრო მეტიც, სახელმწიფოსა და ბიზნესის ასეთი ურთიერთობის მექანიზმი შემდგარი სამოქალაქო საზოგადოების ერთ-ერთი ნიშანია. ის ფაქტი, რომ ეკონომიკა და სახელმწიფო არა მარტო არ უარყოფენ და უპირისპირდებიან, არამედ ავსებენ ერთმანეთს, თანამედროვე მაღალორგანიზებული საზოგადოებაზე მიუთითებს.

სახელმწიფო რეგულირების ასეთი მიდგომის ფარგლებში გამოყოფენ: ეკონომიკის სახელმწიფო სექტორში რეგულირებას და საერთო-სამართლებრივ რეგულირებას.

პირველი ხორციელდება სახელმწიფო საკუთრების ფარგლებში, მეორე — ეხება სამეურნეო საქმიანობის ყველა სუბიექტს, მათ შორის სამეწარმეო პრინციპებით განსაზღვრულ საქმიანობას.

სამეწარმეო ქცევის პარადიგმამ, როგორც ეფექტური ინოვაციების დანერგვისადმი სწრაფვამ, სახელმწიფო სექტორშიც მოიკიდა ფეხი. სამეწარმეო საქმიანობისათვის ჩვეული მახასიათებლები სახელმწიფო ქონების მართვის ორიენტირებისთვის გამოი-

ყენება. დღეისათვის ჩამოყალიბდა მეცნიერული შეხედულება, რომ ამ სექტორში საქმიანობა, თავისი არსით, წარმოადგენს სამეწარმეო საქმიანობას, რომელიც ხორციელდება სახელმწიფო სამეწარმეო საქმიანობის ფარგლებში. ტერმინი „სახელმწიფო მენარმეობა“ დიდი ხანია გამოიყენება საზღვარგარეთის ეკონომიკურ ლიტერატურაში.

ინოვაციების შემდგომი დანერგვა უზრუნველყოფს ბიზნეს-სუბიექტების ხანგრძლივ ფუნქციონირებას დინამიკურ საბაზრო გარემოში. იგი მნიშვნელოვანი კონკურენტული უპირატესობის მიღწევის, ახალ საბაზრო სფეროებში და დარგებში ჩანერგვისა და, ინოვაციური ცვლილებების გათვალისწინებით, პროდუქციის მოდიფიცირების საშუალებას იძლევა. სტატისტიკური მონაცემების თანახმად საქართველოში ინოვაციურად აქტიურ სამრეწველო საწარმოებს შესაძლოა მივაკუთვნოთ საერთო რაოდენობის მხოლოდ 3%. რუსეთში ეს მაჩვენებელი 9,4%, ევროკავშირის ქვეყნებში 50%, ხოლო ამერიკის შეერთებულ შტატებში 30% შეადგენს.

სახელმწიფო სამეწარმეო საქმიანობის სოციალურ-ეკონომიკური ცნების ერთიანი განსაზღვრება არ არსებობს. მიდგომა, რომელიც შეიძლება დავახასიათოთ როგორც ტრადიციული, სახელმწიფო სამეწარმეო საქმიანობას სახელმწიფო საწარმოების საქმიანობასთან (მთლიანად ან ნაწილობრივ) აკავშირებს. სახელმწიფო სამეწარმეო საქმიანობის ხარისხობრივ საბაზო განმასხვავებელ ნიშნად (კერძო ბიზნესისაგან განსხვავებით) საქმიანობის განსაკუთრებული მოტივაცია და სოციალური მიმართულება მიიჩნევა.

ეს მიდგომა ჯ. მილის გამოკვლევებს ეფუძნება, რომლებშიც იგი ამტკიცებს, რომ სახელმწიფო სამეწარმეო საქმიანობა ორი სახისაა: დირექტიული და სარეკომენდაციო. კლასიკური პოლიტიკონომიის ისეთი თვალსაზრისით წარმომადგენელი როგორიცაა ჯ.მილი მივიდა დასკვნამდე, რომ „კერძო წარმოება სინამდვილეში ბევრად არ განსხვავდება სახელმწიფო ჩინოვნიკების ქმედებებისაგან; ყველაფერს, რასაც კერძო ინიციატივის პირობებში ასრულებენ სააქციო კომპანიები, ... ასევე კარგად, ცალკეულ შემთხვევებში უკეთესად, ასრულებს სახელმწიფო“.

ჯ.მილის პოზიციის ანალიზს შემდეგ დასკვნამდე მივყავართ:

- სახელმწიფო და კერძო მენარმეობა შესაძლოა ერთდროულად, თანაბარი უფლებებით ფუნქციონირებდნენ;

- სამეწარმეო საქმიანობის ეფექტურობის და წარმოების მართვის პრობლემებს აქვთ საერთო ხასიათი და მათი გადაწყვეტა არ არის დამოკიდებული საკუთრების ფორმებთან;

- სახელმწიფოს საქმიანობა შესაძლოა იყოს მარეგულირებელი (ჯ.მილის მიხედვით, დირექტიული ან სარეკომენდაციო) ან სახელმწიფო საწარმოებში ასრულებდეს მმართველობით ფუნქციებს.

სახელმწიფო მენარმეობა სახეცვალებადია, ტრადიციული კონცეფციიდან ხდება სახელმწიფო

წარმოების გაფართოებულ კონცეფციაზე გადასვლა, რომელიც შეიცავს:

- სახელმწიფო კორპორაციების მსოფლიო ბაზარზე საქმიანობას;
- სახელმწიფო აქციის პაკეტების მართვას;
- სახელმწიფო ინვესტირებას;
- სახელმწიფო შეკვეთების საფუძველზე ფორმირებულ სახელმწიფო შესყიდვებს;
- სახელმწიფოს სახელით მოქმედი უფლებამოსილი პირების (აგენტების) სხვა საქმიანობას.

სახელმწიფო მენარმეობის გაფართოებული კონცეფციის ფორმულირება ჯ.ი. სტიგლიცის ეკუთვნის, რომელსაც მიაჩნდა, რომ სახელმწიფო შეკვეთა, მენარმეობის გაფართოებული კონცეფციის თანახმად, სახელმწიფო მენარმეობის რეალიზაციის ერთ-ერთი ძირითადი ფორმაა.

ცალკეული ავტორები სახელმწიფო შეკვეთას და სახელმწიფო მენარმეობას განიხილავენ როგორც სახელმწიფო სამეურნეო საქმიანობის ორ ფორმას. ამავე დროს, მათი საფინანსო-ეკონომიკური განსხვავების ასპექტები, მეტნაკლები ფინანსური სტაბილურობის პირობებში, თანდათან ნიველირდება.

ინოვაციურ სფეროში სახელმწიფო მენარმეობის დამახასიათებელ თავისებურებას სახელმწიფო შეკვეთის მასტიმულირებელი ეფექტი (ინოვაციური პროგრამების რეალიზაცია) და ინტეგრაციის შესაძლებლობა წარმოადგენს, რაც კერძო სექტორის კაპიტალის მიზიდვაში გამოიხატება. ამასთანავე, სახელმწიფო და კერძო რესურსები მეტწილად ინვესტიციის ფორმით ინტეგრირდება. შესაბამისად, ინოვაციური ფორმის სახელმწიფო მენარმეობა ინვესტირების ხელშეწყობს საქმიანობას წარმოადგენს. ამიტომ, სახელმწიფო შეკვეთების პროცესმა ხელი უნდა შეუწყოს მეცნიერული კვლევებისა და საკონსტრუქტორო-საცდელი სამუშაოების შედეგების კომერციულ გამოყენებას. ამ შემთხვევაში მხედველობაში გვაქვს ინოვაციის კომერციალიზაცია. ტექნოლოგიების კომერციალიზაციის პროცესის მეშვეობით მეცნიერული კვლევების შედეგები დროულად ტრანსფორმირდება ბაზარზე პროდუქციისა და მომსახურების სახით.

გამოკვლევები აჩვენებს, რომ საბაზრო ეკონომიკის მაღალი კონკურენციის პირობებში მეცნიერული გამოკვლევების მხოლოდ 6-8 % იღებს დამთავრებული პროცესის ან პროდუქციის სახეს. აქედან გამომდინარე, ეკონომიკურად მიზანშეწონილია შეწყდეს ან პროფილი შეეცვალოს გამოკვლევების იმ მიმართულებებს, რომელთაც აღარ აქვთ კომერციული პოტენციალი. ამისათვის აუცილებელია ისეთი მეთოდის არსებობა ან შემუშავება, რომელიც საშუალებას იძლევა ინოვაციური პროცესის სხვადასხვა ეტაპზე შეფასდეს პროდუქციის კომერციულობა. ასეთი შეფასება საჭიროა სახელმწიფო შესყიდვების ყველა - დაგეგმვის, განთავსების, შესრულებისა და კონტროლის ეტაპებზე.

სახელმწიფო კონკურსების ჩატარებისას მიზანშეწონილია განაცხადების შეფასების კრიტერიუმებში

აისახოს სამეცნიერო გამოკვლევებისა და საცდელი სამუშაოების შედეგების მოსალოდნელი კომერციული შესაძლებლობები და წარმოდგენილი საკონკურსო წინადადებებისათვის ექსპერტიზის დასკვნის წარმოდგენის აუცილებლობა.

ქვეყანაში სახელმწიფო საწარმოების დიდი რაოდენობა და მათი წარმოების შედარებით დაბალი ეფექტურობა პირდაპირ აისახება ეკონომიკურ ზრდაზე. ამასთანავე, მთავრობა იძულებულია დაფაროს ხარჯები, რაც სოციალური პროგრამების სულ უფრო ნაკლებ დაფინანსებას და სახელმწიფო ბიუჯეტის დეფიციტს იწვევს. საბიუჯეტო დეფიციტის გადაფარვისათვის მთავრობა ემისიას მიმართავს, რაც ინფლაციის წინაპირობაა, ან კრედიტორებისგან იღებს სესხს და ზრდის სახელმწიფო ვალს. ორივე შემთხვევაში სერიოზული ზიანი ადგება ეკონომიკურ სტაბილურობას და ეკონომიკური ზრდის შესაძლებლობას. ამიტომ, არსებობს მოსაზრება, რომ ცალკეულ შემთხვევებში, როდესაც მისთვის ორგანულად დამახასიათებელი დეფექტების გამო წინასწარ ცნობილია საბაზრო მექანიზმების არაეფექტურობა, ეკონომიკაში სახელმწიფოს ჩარევა გამართლებულია. საბაზრო მექანიზმების ასეთი დეფექტები გამოწვეულია კერძო საწარმოების მხრიდან ცალკეული საქონლის ან მომსახურების არასაკმარისი, ან გადაჭარბებული მიწოდებით. აღნიშნული ვლინდება შემდეგ ტიპიურ სიტუაციებში:

1) ეგრეთწოდებული საზოგადოებრივი სიკეთეების წარმოების, მაგალითად: ეროვნული უსაფრთხოების, მართლწესრიგის ან ბუნებრივი რესურსების დაცვის საქმიანობის, პროცესში;

2) პროდუქციის არასაკმარისი წარმოება ან სოციალურად ეფექტური მომსახურების (ჯანმრთელობის დაცვის, განათლების, ექიმებისა და მასწავლებლების მომსახურების ჩათვლით) შეუთავაზებლობა; ასევე უარყოფითი გარეგნული ეფექტების მატარებელი საქონლის (მაგალითად გარემოს დამაბინძურებელი ქიმიური ნივთიერებების) ჭარბწარმოება;

3) ბუნებრივი მონოპოლიების პირობებში (ელექტრომომარაგება, წყალმომარაგება და ა.შ.) პროდუქციაზე ფასების ხელოვნური ზრდა;

4) სოციალური მომსახურების სფეროში, როგორცაა: საპენსიო უზრუნველყოფა ან სამედიცინო დაზღვევა;

5) საბაზრო ურთიერთობების რომელიმე მონაწილის არასაკმარისი ინფორმაციულობა (მაგალითად: მომხმარებლებისათვის, რომელთა ჯანმრთელობა შესაძლოა საფრთხის ქვეშ დადგეს, კვების პროდუქტებისა და სამედიცინო მედიკამენტების ვარგისიანობის შესახებ ინფორმაციის მიუწოდებლობა).

ინოვაციები დაფუძნებულია კონკურენტუნარიანობაზე, ხოლო ეს უკანასკნელი ვლინდება კონკურენციის პირობებში და საშუალებას აძლევს სუბიექტს დაიკავოს ადგილი ბაზარზე, რაც განაპირობებს მისთვის დანახარჯების ამოღების და მოგების მიღების შესაძლებლობას.

ინოვაციური პროექტების ეკონომიკური დასაბუთება შემდეგი ეტაპებისაგან შედგება:

- საწარმო-ინოვაციური სამრეწველო სიმძლავრეებისა და საფინანსო-ეკონომიკური მდგომარეობის შეფასება;
- სამეცნიერო გამოკვლევების ჩატარებისა და მიღებული შედეგების, ტექნოლოგიური შესაძლებლობების შეფასება;
- გარე ფაქტორებისა და კონკურენტების მიერ მიღწეული დონეების ანალიზი;
- ინოვაციის ხარისხის მაჩვენებლების ანალიზი;
- პროექტის ღირებულებითი მაჩვენებლებისა და რენტაბელურობის ანალიზი.

ინოვაციური იდეების ფორმირება არსებული ვარიანტების ანალიზის საფუძველზე და საუკეთესოს შერჩევა, რომელიც შეესაბამება საწარმოს შესაძლებლობების რეალიზაციას, უზრუნველყოფს საუკეთესო შედეგების მიღწევას. აღნიშნული მთლიანად შეესაბამება სამეცნიერო გამოკვლევების ტექნიკურ-ეკონომიკურ დასაბუთებას. ასევე ითვალისწინებს: პროექტის რეალიზაციის შესაძლებლობის შეფასებას; ინოვაციური იდეისა და ტრადიციული პროდუქციის ტექნოლოგიური ერთგვაროვნების განსაზღვრას; ინოვაციური საქმიანობის პროდუქტისა და საწარმოს სტრატეგიის შესაბამისობის შეფასებას; ინოვაციის საპატენტო ღირებულების განსაზღვრას.

ამის გარდა, ინოვაციის ეფექტურობის შეფასება საშუალებას იძლევა განხორციელდეს:

- ინოვაციის პროდუქტის მახასიათებლების, მისი კონკურენტუნარიანობის შეფასება;
- ტექნოლოგიების ანალიზი;
- აუცილებელი საწარმოო რესურსების მოცულობის გარკვევა;
- ინვესტიციების მოცულობის და წყაროების განსაზღვრა;
- ინოვაციური პროექტის შემადგენელი სამუშაოების განსაზღვრა და მათი შესრულების გრაფიკის შედგენა.

აღნიშნულიდან გამომდინარე, ინოვაციებში ინვესტირების მეთოდებს თავისი სპეციფიკა გააჩნიათ, რასაც თვითონ ინვესტირების ობიექტი — კომერციული წარუმატებლობის მაღალი რისკი განაპირობებს. ინოვაციური პროექტების ინვესტირების წინასაპროექტო სტადია ერთ-ერთი ძირითადია და ამ ეტაპზე მიღებული შედეგები განსაზღვრავს პროექტის შესრულების შესაძლებლობას. ამაში გამოიხატება პრინციპული განსხვავება სახელმწიფო შეკვეთის ფარგლებში ჩატარებულ კვლევებსა და ინოვაციური მიმართულებით ჩატარებულ სამუშაოებს შორის, რომლებიც საბიუჯეტო სახსრებიდან არ ფინანსდება. ამიტომაც ინოვაციური საქმიანობის მხარდასაჭერად და ბაზრისათვის უარყოფითი მაღალი რისკების შემცველი ეფექტის საკომპენსაციოდ, სახელმწიფოს როლი განმსაზღვრელი, როგორც დანახარჯების შემცირების, ასევე საინვესტიციო რესურსების მოსაზიდი საშუალება.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. Государственное регулирование рыночной экономики. М.: Изд-во РАГС, 2002. С. 52.
2. Гальперин В М, Игнатъев С. М., Морзунов В. И. Микроэкономика. СПб.: Экономическая школа, 2007 С. 42.
3. ა. თვალჭრელიძე, ა.სილაგაძე, გ. ქეშელაშვილი, დ.გეგია - „საქართველოს სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების პროგრამა“ 2011.
4. Милль Дж. С. Основы политической экономий/ Под ред. Милейковского Т.2-м. Прогресс 1980.-с.363
5. Виссарионов А., Хрусталева А. Формы государственного влияния на экономику госзаказа/ Экономист. 1991. № 3. С. 73-82.
6. Мир и Россия: материалы для размышлений и дискуссий / под ред. К. Шерам, Т. Субботиной, В. Автономова. СПб.: Экономическая школа, 1999. С. 37-39.